

DR. ORBÁN JÓZSEFNÉ
Pécs

Az alkotóképesség fejlesztése a második osztályos rajzórán

Korunkban nélkülözhetetlen szerepe van az alkotótevékenységnek, az alkotó gondolkodásnak. Az alkotóképesség (kreativitás) az alkotás legkülönbözőbb szintjein nyilvánulhat meg: (kifejező, produktív, feltaláló stb.).

A kreativitás minden életszakaszban fejleszhető, és minden tantárgy felhasználható arra, hogy a gyermekeket motiválhassuk a kreatív tevékenységre. A kreativitás fejlesztésének kisgyermekkorban kell kezdődnie.

Gyakran elegendő az érdeklődés felkeltése a környezet tárgyai, érdekességei, szépségei iránt, és ha van hajlam, későbbiekben maga is észreveszi és keresi az újszerűséget a dolgokban. Kreatív szemlélete belső motivációja talaján fejlődik tovább, és megnyilvánul feladatainak végzésében.

Más esetekben több gyakorlással kell kialakítani a kreatív szemlélet alapjait. Olyan pedagógiai helyzeteket kell teremteni, amelyek hozzásegítik a gyereket, hogy felismerje a dolgok azonos és eltérő vonását, és ugyanazt a dolgot másoktól eltérő módon tudja értelmezni és újjáalakítani.

Az alábbiakban közölt óraleírásokban a forma témakörének keretén belül, egyetlen természeti forma feldolgozásának munkafolyamatára térek ki.

A rajzi tanulmány készítésének és ennek folytatását, az alkotó jellegű tervezések munkafolyamatát, valamint az általam alkalmazott módszereket mutatom be egy témakör-feldolgozásának folyamatában. Ezekhez kapcsolódva szerepel a művészi alkotások elemzésének folyamata.

Az ismertetett tanítási órák alkotó tevékenykedtetésen keresztül lehetőséget adnak a tanulóknak arra, hogy alkotóképességük, kreatív gondolkodásuk és fantáziájuk fejlődjön.

A foglalkozások segítik őket a műalkotások megismerésében, megértésében és értékelésében.

Fejleszti képzőművészeti megfigyelésüket.

Arra tanítja őket, hogy érzelmeiket és ismereteiket alkotó módon hasznosítani tudják. Az élmények segítik formaalkotó képzetük fejlődését. A bemutatott és felvázolt javaslatok új alkotó gondolatokat indítanak el, és átértelmezett, teljesen egyéni ötleteket tartalmazó alkotások születnek.

A szerkezeti formaelemzés logikus gondolkodásukat segíti. A feladatok megoldása fejleszti technikai készségüket és az elsajátításra való képességet. Az értékelések segítik őket abban, hogy saját munkájukat reálisabban ítélik meg, és meg tudják állapítani, helyes volt-e a feladatmegoldás.

A témával való foglalkozást a tanulók ismereteinek alapkészségeinek és képességeinek felmérésével vezettem be az első óra keretében. A felmérés tapasztalatainak figyelembevételével és az eddigi ismeretekre építve terveztem meg óráimat.

A munkafolyamat 2. és 3. órája:

Munkafolyamat:	Egyszerű szabályos és szabálytalan természeti formák megkülönböztetése. Egy természeti forma elemzése, vonalas és foltszerű ábrázolása.
Oktatási és nevelési/képesség-fejlesztési célok, feladatok:	Irányított megfigyelés. A formára irányuló elemzés és ábrázolás a formakaraktertől a szerkezeti elemekig. Problémaérzékenység és megfigyelőképesség fejlesztése.
Tanulói tevékenység:	Egész és félbevágott (A:B csop.) paprika – forma visszaadása vonalasan és foltszerűen. Különböző felületbe építés.
Szemléltetés:	Martyn Ferenc: Paprikák (reprodukción). Szemléltető rajz fólián és a táblán.
Munkaforma:	Frontális osztálymunka, differenciált foglalkoztatás és egyéni munka.
Modellek:	Paprikák.
Eszközök:	Tanulói: ceruza, filctoll, színesceruza, toll. Nevelői: írásvetítő.

Az óra leírása:

1. a) *Formai ismeretek felelevenítése*

Egy tálcára többféle tárgyat helyeztem el.

A tárgyakat felmutatom, és a gyerekek megnevezik őket. Melyek azok, amelyeket a természet hozott létre? (Tárgyak kiválogatása.) Hogyan jöttek létre? Melyek mesterségesek? Melyek szabályosak? Melyek szabálytalanok?

b) *A paprikaforma vizsgálata, elemzése*

A gyermekek előtt különféle formájú egész és félbevágott paprikák vannak, valamint a szükséges eszközök. Mit tudsz a paprikáról? Vedd a kezébe! Milyennek érzed? Milyen alakú? Milyen a vonala? Húzd végig az ujjadat! Írd körül a formáját! Milyen a felülete? A félbevágott miben különbözik az egésztől? Milyen a belseje? Mit látsz belül?

2. *Célkitűzés*

Mai óráinkon a megismert új formát kell ábrázolnotok úgy, ahogy látjátok; vonalasan és foltszerűen.

3. *Az új forma ábrázolása*

a) *Ábrázolás vonalasan* – tanulmány

A munka előkészítéséhez bemutatom Martyn Ferenc: Paprikák c. műalkotását (reprodukción).

Mit ábrázol a kép? Hogyan fejezte ki a művész a formát? (Vonalasan.) Milyen technikával? Felhívom figyelmüket a vastagabb és vékonyabb vonalak szerepére, a sűrűbb és ritkább vonalazásra, a világosabb és sötétebb foltokra és a fokozatokra.

(A művészi alkotások bemutatásának igen nagy szerepe van. Kiemelkedő példát adnak. Elemzésük közben ismeri fel a tanuló a dolgok esztétikai tulajdonságait, melyek létrehozásával azután maga is próbálkozik.)

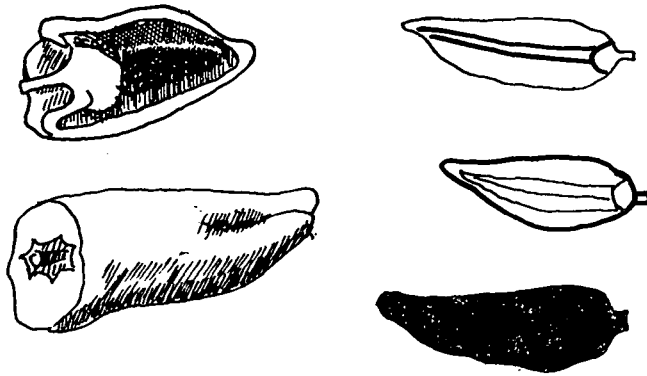
A műelemzés után meghatározom a feladatot:

– Most Nektek is vonalasan kell érzékeltetni az egész és fél paprika karakterét, a felszínét, belsejét és a részek kapcsolódását. Milyen eszközzel lehetne legjobban visszaadni a formát? (Ceruza, filc, toll.) Az eszközben választási lehetőséget adok.

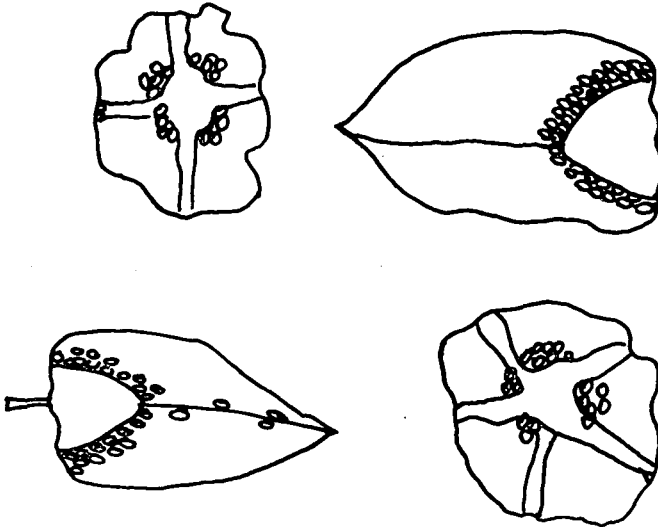
A B csoportnak felhívom a figyelmét a paprika belsejének részleteire, a vékony és vastagabb vonallal való kifejezés lehetőségeire. A tanulókat a lendületes, folyamatos, laza, halvány vonalvezetésre szoktatom, és arra, hogy ne húzza át erősen a kész rajzot, mert ezzel a rajz frissességét tönkreteszi. A formákat több nézetből ábrázolják a tanulók. (A tanulmányrajzok képszerű látásra nevelik őket.) (1. ábra.)

b) *Formakarakter és szerkezet*

Az önálló tanulói tevékenység előtt még egyszer megfigyeljük a paprikát, megállapítjuk a fő formakaraktert, és megfigyeljük a belső szerkezetét. Táblai rajzzal is szemléltetem. Ezután minden tanuló az előtte fekvő paprika főbb karakterét rajzolja meg, és halvány vonalakkal belerajzolja a szerkezetét. A rajzot úgy is elkészítjük, hogy a szerkezeti vonalakat húzzuk ki erősebben. (2. ábra.)

1. ábra

2. ábra

(Az ilyen gyakorlatok által a tanulók képesek lesznek arra, hogy figyeljenek a formák szerkezetére, és a későbbiek folyamán a szerkezetre építve rajzolják meg a formát.)

c) *Ábrázolás folttal*

A munkát fóliára rajzolt paprikák foltjának bemutatásával vezetem be. A tanulóktól megkérdezem, hogy hogyan fejeztem ki a paprikák formáját. (Foltszerűen.) Kitérünk arra is, hogy hogyan keletkezik folt, és hogy milyen lehet.

(A bemutatás szükséges, mert a tanulók csupán magyarázat útján nem tudják elképzelni, végrehajtani. Ösztönzőleg hat a gyerekekre, esztétikai élményt nyújt.) A foltszerű bemutatás után a tanulók vonallal képzett folttal ábrázolják a formát, (Lásd 1. sz. ábra.)

d) *Különböző területbe építés*

A tanulók ilyen feladattal még nem találkoztak, ezért ismét elkerülhetetlen a szemléltető rajzok bemutatása és többféle lehetőség javaslása.

A formát színes felületbe is helyezhetik. Alkalmazhatnak színesceruzát, filctollat, tust és diópácot. Elkészíthetik a forma pozitív és negatív foltjával.

4. Értékelés

Szemponatok:

a) Tanulmány: Milyen a kifejezés pontossága, a kivitelezés minősége és a munka tisztasága?

b) Formakarakter és szerkezet:

- A forma karaktere megfelelő-e?
- A szerkezetet helyesen rajzolta-e bele?
- Milyen a munka tisztasága?

c) Foltábrázolás:

- A megfigyelés mennyire pontos?
- Ügyelt-e a helyes vonalvezetésre?
- Milyen a munka tisztasága, a rajz frissége?

A munkafolyamat 4. és 5. órája

Munkafolyamat:

Alkotó tervezés.

Tananyag:

A vonalas és foltszerű formaelemek felhasználásával képi értékű dekoratív kompozíció létrehozása.

Oktatási és nevelési
(képességfejlesztési)
célok, feladatok:

Alkotóképesség (kreatív gondolkodás, átalakító képesség, több megoldás keresésére való képesség és kidolgozás képessége (kompozíciós képesség és képalkotó képesség fejlesztése).

Tanulói tevékenység:

Színes dekoratív kompozíciók létrehozása a megismert paprikaforma vonalas és foltszerű formaelemeivel.

Szemléltetés:

Martyn Ferenc: „I” betűs kompozíció (Modern Magyar Képtár, Pécs).
Fájó János: Formaünnep (uo.).

Munkaforma:

Egyéni munka.

Modellek:

Paprikák.

Eszközök:

Tanulói: filctoll, rajzlap, színes papír, olló, ragasztó.
Tanári: írásvetítő.

Az óra leírása:

1. Dekoratív kompozíció. Fogalom tisztázása:

Dekoratív: díszítő jelleg.

Kompozíció: formák sajátos elrendezése. Színekből, formákból és elvont formákból felépített kép.

2. Műalkotások bemutatása

Martyn Ferenc: „I” betűs kompozíció.

Fájó János: Formaünnep c. kompozíció.

- Mit ábrázolnak a képek?
- Mitől dekoratív?
- Milyen színeket használ a művész?
- Hogyan rendezte el az elvont formákat?

3. Célkitűzés

Az elmúlt foglalkozáson megismert paprikaformák vonalas és foltszerű formaelemeivel kell képet komponálni.

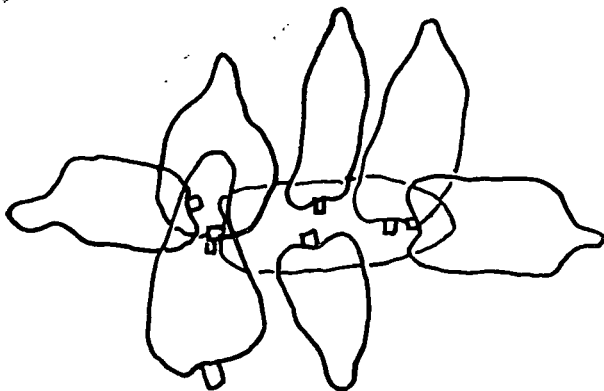
4. Kompozíciók kialakítása

a) Képkomponálás vonalas formákból.

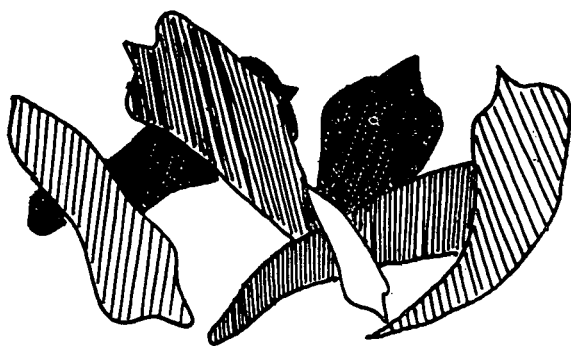
A feladat elkezdése előtt a múlt órai munkák és a kivetített fólia alapján átnézzük a megismert paprikaforma-kereteket.

A tanulók figyelmét még egyszer felhívom a kompozíció lényegére (színekre, elrendezésre stb.). Táblai rajzokkal többféle lehetőséget vázolok fel, melyet a megfigyeltetés után eltakarok. A vonalas kompozíciót filctollal írólap nagyságú papírra terveztettem. A megbeszélés után az önálló alkotói munka következik.

A „B” csoport tanulóit a fél paprikák vonalas formaelemeinek felhasználására és többféle variáció elkészítésére biztatom. (3. ábra.)

3. ábra

4. ábra

b) *Képkomponálás foltszerű formákból*

A felszerelés (színes papír, ragasztó, olló) előkészítése után a múlt órai munkák alapján a síkban ábrázolt paprikaforma-foltokat nézzük át.

A foltszerű képkomponálást az előkészítésre alapozva a tanulók fantáziájára, önálló elképzeléseire bízom. A megismert formákat tetszés szerint alkalmazhatják. Felhívom figyelmüket a világos és sötét foltok ritmusára, az egyensúlyra és a formák elrendezésére. Arra, hogy a folt alakja, formája és a felületen való elhelyezkedése döntően befolyásolja a képi kifejezést. A kép hangulatát meghatározza a folt nagysága és a színe. (A jól megismert természeti forma elősegíti képalkotó képességük fejlesztését, ha hagyjuk érvényesülni hajlamaikat, és biztosítjuk az önkifejezést. A dekoratív kompozíciók terveztetésével jelentősen fejlesztjük alkotóképességüket és esztétikai érzéküket. (4. ábra.)

5. *Értékelés*

Szemponatok: Milyen a színek alkalmazása a formák elrendezése, a munka tisztasága és a kép díszítő jellege.

A munkafolyamat 6., 7. és 8. órája

Munkafolyamat:

Alkotó tervezés

Tananyag:

Háromszög forma és különböző formák megismerése formaredukcióval. Ritmusos elrendezés, dekoratív képalakítás, textilterv a megismert és leredukált formákkal. Formatervezés.

Oktatási és nevelési (képesség-fejlesztési) célok, feladatok:	Alkotóképesség (átalakító képesség, képtársítási készség, fantázia, képalkotó képesség, kreatív gondolkodás, problémaérzékenység és a kidolgozás képességének) fejlesztése.
Tanulói tevékenység:	a) Leredukált formák ritmusos elrendezése. b) Dekoratív kompozíció a leredukált formával. c) Textilterv. d) Formatervezés.
Szemléltetés:	Paul Klel: Falkép (14. dia). Lantos Ferenc: Grafika, 1973. (Modern Magyar Képtár, Pécs). Korniss Dezső: Szűrmotívum, 1972. (uo.). Lesznai Anna: Körtefa c. hímzésterv (uo.). Korniss Dezső: Kántálók, 1946 (uo.). Rüth Hürlimann: Fülfa (Művészet 1982. 2. sz.).
Munkaforma:	Csoportos foglalkoztatás, egyéni munka.
Modellek:	Paprikák.
Eszközök:	Tanulói: szabadon választott. Tanári: diavetítő, epidiaszkóp.

Az óra leírása:

1. Formaredukáció

A paprikaformát még egyszer megfigyeljük, és megállapítjuk hasonlóságát a mértani formákhoz. Megállapítjuk, hogy térben kúp és csónkakúp, síkban háromszög és négyszög formába foglalható. Ezt táblai rajzokkal szemléltetem.

Ezután a tanulókkal lerajzoltatom az előttük levő forma karakterét, és színessel köré rajzoltatom a befoglaló mértani formát. Ezt követi a mértani forma (befoglaló forma) kiemelése és lerajzoltatom külön vonalasan és foltszerűen. (Ezzel a művelettel és az ezt követő redukált formák és színek kapcsolásával tervezett kompozíciókkal, a tanulók bepillantanak abba a világba, melyet művészi absztrahálásnak nevezünk.)

2. Műalkotások bemutatása

a) Paul Klel: Falkép

Lantos Ferenc: Grafika, 1973.
Variáció, 1972.

A látott alkotásokon a dekoratív formák ritmusát és elrendezését figyeljük meg.

b) Korniss Dezső: Szűrmotívum, 1972. c. műve és Lesznai Anna: Körtefa c. hímzésterve a textiltervekhez ad ötletet.

c) Korniss Dezső: Kántálók, 1946. és Martyn Ferenc: „I” betűs kompozícióján a leredukált absztrakt formák elrendezését és színeit tudjuk szemléltetni.

d) Rüth Hürlimann: Fülfa c. képe jól szemlélteti, hogy lehet komponálni egy érdekes új formát.

3. Feladatok meghatározása és feladatokra vonatkozó lényeges tudnivalók megbeszélése. A feladatokat már óra előtt a táblára írtam.

a) Leredukált vonalas vagy foltszerű paprikaformák ritmusos elrendezése. (A figyelmet felhívom a vízszintes és függőleges sorok fontosságára. Egy-két variációt felvázolok a táblára.)

b) Dekoratív kompozíció a leredukált formával. (Felelevenítjük az előzetes ismereteket.)

c) Textilterv.

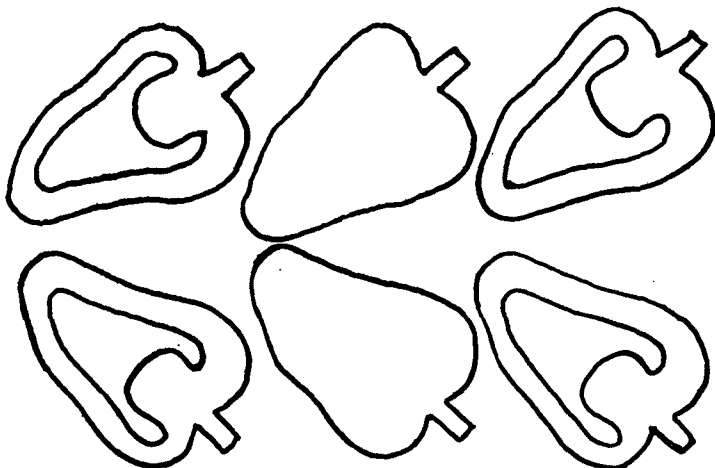
(Textiltervet készíthetnek a formakarakterrel, a forma foltjával és a leredukált formával egyaránt. Felhívom a figyelmet a terüldísz lényegére, a felület kitöltésére.)

d) Formatervezés.

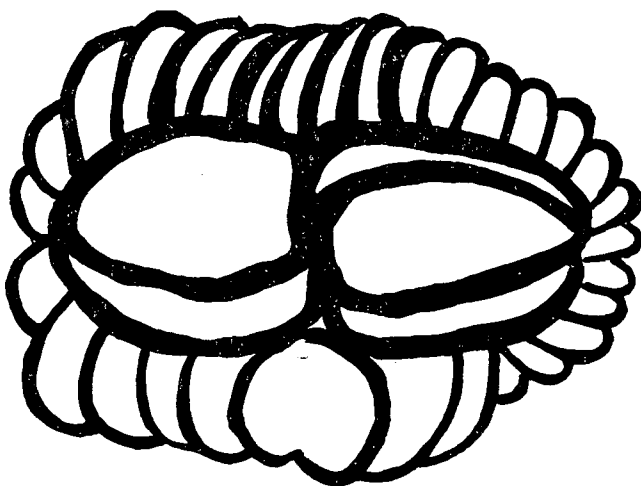
(Az új forma létrehozására ötleteket mondhatnak. Megkérdezem, hogy milyen más formát tudnának beleképzelnéni a paprikaformába.)

4. Önálló alkotó munka

Az alapos előkészítés után megkezdődik a tervezés, az alkotó tevékenység, melyre bőséges időt adok. A gyorsabban dolgozók többféle tervet is készíthetnek. A tanulók a feladatok közül szabadon választhatnak, tetszőleges technikával és eszközzel dolgozhatnak. A dekoratív képekhez papíragasztást és temperával való festést javasolok.

5. ábra

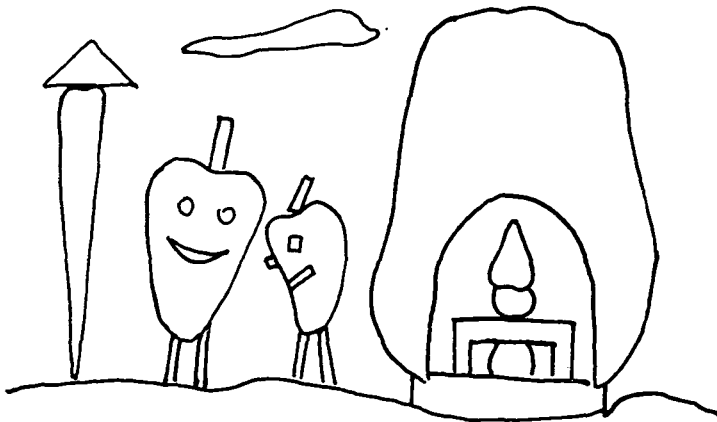
6. ábra

5. Értékelés

Szemponatok: Mennyire felel meg a tervezés követelményeinek? Milyen az új kép-forma érdekessége, ötletessége, hangulata, színe és a kidolgozás minősége? (5., 6., 7. ábra.)

Az ismertetett tanítási órák alkotó tevékenykedtetésén keresztül lehetőséget adtak a tanulóknak arra, hogy alkotóképességük, kreatív gondolkodásuk és fantáziájuk fejlődjön. Segítette őket egyes műalkotások megismerésében, és fejlesztette képzőművészeti megfigyelésüket.

Igen hasznosnak bizonyult a szerkezeti formaelemzés, mely a találékony, logikus gondolkodást fejlesztette. Fejlődött formaalkotó képzeletük. Teljesen egyéni ötleteket tar-

7. ábra

talmazó alkotások születtek. A kreatívabb tanulók több megoldás keresésére is képcsek voltak.

A feladatok megoldása fejlesztette technikai készségüket és az elsajátításra való képességet.

A tanulók elégedettek voltak munkájukkal, az újszerű feladatmegoldás öröm volt számukra, és kedvet ébresztett további alkotó munkához.

IRODALOM

Az általános iskolai nevelés és oktatás terve I–II. Budapest, 1978.

A látás iskolája

Tanulmányok a vizuális esztétikai nevelésről

Művészet és elmélet (Corvina Kiadó)

Lénárd Ferenc: Képességek fejlesztése a tanítási órán

Balogh Jenő: Rajz, Tankönyvkiadó, 1981.

Dr. Kürti Istvánné: Kreativitás és nevelés,

Úttörővezető, 1983. szeptember.

H. TÓTH ISTVÁN

Kunfehértó

Könyv- és könyvtárhasználat a történelem tanításában

A kunfehértói Sziklai Sándor Általános Iskola és Úttörőcsapat névadójának tiszteletére készítettük „A LOBOGÓ SZÍVŰ MAGYAR” című hangosított diásorozatot. Az ötlettől a megvalósulásig, a bemutatóig vezető utat vázolja ez a dolgozat.

Az érvényben levő (1978-as) Történelem és állampolgári ismeretek tanterv kínálta az ötletet. Az „Európa és hazánk a két világháború között” című tantervi egység egy